

Ковтун О.В. Переклад фразеологізмів з української мови англійською (на матеріалі роману В. Базіва «Хрест») / О.В. Ковтун // Інтелектуальна та емоційна складові навчання іноземних мов: новітні тенденції і завдання для вищої школи: III всеукр. наук.-практ. конф., 9 червня 2017 р.: тези доп. – К. : ННІМВ НАУ, 2017. – С.198-202.

Ковтун О.В.

док. пед. наук, завідувач кафедри іноземної філології

НН ГМІ НАУ, м. Київ, Україна

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ АНГЛІЙСЬКОЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. БАЗІВА «ХРЕСТ»)

Ключові слова: український постмодернізм, фразеологізм, переклад, фразеологічний еквівалент, функціональний аналог, описовий переклад.

Значна частина новітньої культурної спадщини України являє собою постмодерністський напрям, зокрема сучасні українські письменники створили пласт літератури, що увібрав у себе риси новітнього світогляду та стилю. Український постмодернізм має кілька відгалужень: гротескний (Володимир Діброва, Лесь Подерв'янський, Богдан Жолдак), карнавальний (Бу-Ба-Бу), апокаліптичний (Юрій Іздрик, Тарас Прохасько, Євген Пашковський), попкультурний (Сергій Жадан), феміністичний (Оксана Забужко), популярний (Юрій Винничук). Для постмодернізму характерна зміна поважного ставлення до класичної і до масової літератури. У текстах письменників цього напрямку присутнє іронізування над класиками та гра з символами національної пам'яті. Важливим наслідком постмодернізму став розвиток в Україні масової літератури, яка унаслідувала деякі його художні прийоми (списки, колажність, різноманітні стилі в одному тексті). Найбільш поширеними прийомами в українському постмодернізмі стали іронія та стилізація. Проза постмодерністського напрямку наскрізь пронизана стилістичними засобами, найрізноманітнішою лексикою: від загальноприйнятих нормативних лексичних одиниць – аж до суржику, діалектних, просторічних і лайливих слів тощо.

У цьому зв'язку перед перекладачем художнього тексту (а надто, коли мова оригіналу є для нього нерідною) завжди поставатимуть труднощі його адекватної інтерпретації та знаходження вдалих відповідників широкої низки українських реалій, збереження настрою твору та його національного колориту. У межах статті розглянемо, яких прийомів добігають перекладачі у відтворенні фразеологізмів із сучасної української прози при перекладі англійською.

О. Кунін зауважував, що «переклад фразеологічних одиниць, особливо образних, становить значні труднощі. Це пояснюється тим, що багато з них є яскравими, емоційно-насиченими зворотами, що належать до певного мовленнєвого стилю та часто несуть яскраво виражений національний характер» [2, с. 11]. З перекладацького погляду всі фразеологічні одиниці діляться на дві групи: ті, що мають еквіваленти в мові перекладу, та ті, що не мають. Проаналізуємо кілька речень з твору В. Базіва «Хрест»: «*Ксьондзьонова плебанія згоріла, як копиця сіна. За мить. Отець із попадею ще не спали (...). А тут – як припекло по самі помідори*» [1, с. 4]. Спершу встановимо логічний розвиток подій: зненацька зайнялась велика пожежа, і, схоже, у зовсім не слухний момент. За допомогою першого фразеологічного порівняння автор передав те, наскільки миттєвим був спалах та якою короткою була пожежа; друга ідіома, що є сленговим виразом, передає цілковиту недоречність та, водночас, масштабність цього інциденту: припекло так, що вже нікуди, тобто згоріло все. Розглянемо переклад цього уривку англійською: *The presbytery began to blaze like a bale of hay (...). (...) the priest and his wife were not asleep (...) when tendrils of smoke, delicate as black silk began to curl under the door and they heard the noise like a waterfall* [3, с. 7]. Очевидно, що перший фразеологізм відтворено не за допомогою еквівалентного, цілісного фразеологічного вислову, що, можливо, існує в англійській мові, а шляхом перекладу слово-в-слово. Щодо другого, ми бачимо яскравий приклад того, як перекладач спробував описово передати атмосферу тієї пожежі в плебанії; це речення є зразком застосування

трансформації додавання, адже в оригінальному уривку взагалі відсутні факти, наведені в англomовному варіанті.

Наведемо інший уривок з цього твору аби продемонструвати широковживані ідіоми: (...) *діти не винні, що їх так багацько **обсідає на шиї парафії**. Треба **гнути спину у три погібелі** в колгоспнім ярмі, аби свої дітлахи не повмирали (...)* [1, с. 4]. Як відомо, *сидіти на шиї* – означає бути на чиймось утриманні, матеріально обтяжуючи когось. І хоча в англійській мові існує повний еквівалент цього виразу – *be a burden to smb, live at smb's expense*, в перекладі цього постбіблійного детективу цю ідіому відтворено зовсім інакше: *The children were not to blame for **the fact there were so many of them, like a dad weight, dragging on the neck of parish*** [3, с. 7]. Як бачимо, перекладач застосував описовий метод при перекладі фразеологізму, але також ужив влучні порівняння, аби підкреслити значення самої фразеологічної одиниці, на яку зацентрував увагу автор оригіналу. Фразеологізм *гнути спину в три погібелі* в українському тексті звучить як калька з російської. Його переклад англійською має такий вигляд: (...) *whose members were already **bending their neck and thrusting their heads into the yoke of the collective farm for their own families*** (...) [43, с. 7]. У цьому випадку буквальне відтворення ідіоми знову поєднане з трансформацією додавання та описового перекладу. Таке надмірне «подовження» тексту оригіналу на перший погляд здається недопустимим і суперечить правилам перекладу. Справа в тому, що перекладач створив абсолютно новий художній твір, свідомо копіюючи основну ідею першоджерела, але передаючи власними мовленнєвими засобами. Хоча, власне переклад – це і є відтворення мови оригіналу словами мови перекладу. Проте англomовний переклад детективу «Хрест» у виконанні С. Комарницького можна одночасно критикувати за незначну свавільність перекладача або вихвалити за майстерну передачу настрою першоджерела.

Розглянемо такий приклад: *Їмосць були на 20 добрих літ молодші від всечесного отця. Тому примноження роду **йшло повним ходом*** [1, с. 4]. – *The lady in question was a good twenty years younger than the venerable priest and, as a*

result, the augmentation of their species was proceeding at a certain pace [3, с. 7].

Вказівка на те, що жінка священика була багато молодша від нього, дає зрозуміти фразеологічний вираз «йти повним ходом» так: вона, ймовірно, вагітніє практично одразу після народження останньої дитини, тобто жінка ще молода і здатна народити багато дітей аби продовжити рід. Тому переклад за допомогою еквівалента в англійській мові влучно передає зміст оригіналу.

Цікавим з перекладознавчого погляду є такий приклад: *За сім літ перебування на парафії свяченича пара народила п'ятьох янголят (...). Свята справа була поставлена на конвеєр* [1, с. 4]. Зазначений фразеологічний вираз поширений на теренах пострадянського простору, пов'язаний з колишнім розвитком виробництва, коли «поставити щось на конвеєр» і в буквальному, і в переносному сенсі означало налагодити та збільшити регулярне виробництво чого-небудь. Мета використання фразеологізму – надати твору експресивного забарвлення. Як зазначалося, одним з основних завдань перекладача є збереження закладеної автором експресії, тому пересвідчимося чи вдалося це зробити перекладачу: *During the seven years in which they resided in the parochial house, the sacred pair had produced five little angels (...) it was on a kind of conveyor belt*” [3, с. 7]. Нагадаємо, що перекладач дотримується однієї манери перекладу, яка простежується з самого початку твору: трохи опису, трохи вилучення, трохи додавання, трохи перекладу слово-в-слово тощо. За відсутності повного еквівалента фразеологізму в англійській мові спостерігаємо поєднання різних способів перекладу в межах одного речення. Щодо наведеного прикладу, то в українському варіанті чітко сказано, що пара народила п'ятьох діточок, і за допомогою фразеологізму підтверджено частоту так званого «результату продовження роду», на цьому також раніше був зроблений акцент завдяки ідіомі «йти повним ходом». Тому в англійському перекладі спостерігається гра слів “to produce”, “a conveyor belt”. Інакше кажучи, автор порівняв жінку з конвеєром, яка в переносному значенні масово «виробляє» дітей. Таким чином, перекладачу вдалось без використання прямого відповідника ідіоми, якого власне не існує в англійській

мові, передати злегка гумористичну нотку цього речення за допомогою таких порівнянь.

Наступні приклади на тлі українського тексту виглядають як калька з російської, проте автор вважає їх уживання за потрібне, аби підтримувати стилістичну особливість твору та продовжувати іронічну сюжетну лінію. Наведемо фразеологізм у складі речення, аби вірно проаналізувати перекладений варіант: *Бальтазар був суворої вдачі. Говорив мало, але як обухом по голові* [1, с. 6]. – *Maria's husband Mr. Baltazar was of a severe and somber disposition, he spoke little, but when he did his words had the impact of a grenade lobbed into a room* [3, с. 12]. Як правило, переклад завжди довший за оригінал, англомовний варіант цього українського речення підтверджує це твердження. У цьому прикладі спостерігаємо застосування синтаксичної трансформації «об'єднання речень». Злиття двох речень в одне тягне за собою утворення підрядних частин, тому фразеологізм в українській мові з порівняльним та розмежувальним компонентом «як» перетворився на порівняльний зворот зі сполучним компонентом “of”: *the impact of (“what”?) → of a grenade lobbed into a room.*

Таким чином, фразеологізми у досліджуваному творі виступають засобами підсилення гумористичного та сатиричного ефектів. Англійською мовою вони відтворені переважно способом добору еквівалентної фразеологічної одиниці в мові перекладу. У разі відсутності еквівалента чи аналогу перекладач застосував описовий спосіб перекладу. У випадках, коли було необхідно відтворити самобутність фразеологічного звороту, застосовували калькування. Застосування цих способів свідчить про прагнення зберегти колорит оригінального твору, адже в англійській мові наявна широка низка фразеологізмів, які відображають значення, що є тотожним до українських фразеологічних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базів В.А. Хрест / В.А. Базів. – Х. : Фоліо, 2011. – 420 с.

2. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – Дубна : Феникс, 2005. – 488 с.
3. Baziv V. The Cross / V. Baziv; translated by Stephen Komarnyckyj. – Tucson, AZ, 2013. – 248 p.